

Slovakkia ajalookirjutus – tundmatu ja lähedane

Mati Laur

Siin avaldatav Slovaki Teaduste Akadeemia teadlase dr. Elena Mannová kirjutis peaks Eesti ajaloo huvilises ärgitama küll äratundmisrõõmu, isegi kui see tundub paiguti äraspidisena. Mida me teame Slovakkia ajaloost, kellega koos juba rohkem kui kaks aastat kuulume Euroopa Ühendusse? Isegi minu põlvkonna Eesti ajaloolased, kes me oleme oma Tartu studiumi kiitnud just selle kõikehõlmavuse tõttu, jäime Slovakkias ilma. Nõukogude korra eriline armastus slaavi rahvaste vastu jättis nende ajaloo erikursusena üldkursustest välja, valmistades sellega neile tõelise karuteene. Pealegi jäid slovakid liitriigis oma “vanema venna” varju. Ma ei tea, kui palju kuulsas Tšehhoslovakkia jäähokimeeskonnas, mis omal ajal oma võitudega Nõukogude Liidu üle nii meeldivaid spordielamusi valmistas, mängis ka slovakke, igal juhul me nimetasime neid “tšehhideks”, nagu kandsid ka selles riigis toodetud defitsiitsed jalavarjud “tšehhi botikute” nime, isegi kui need olid valmistatud Slovakkias.

Slovakkide ja eestlaste ajalooteadvuses on hämmastavalt palju ühist. “Enesehaletsus ääretult kaua kestnud iseseisvusetusest tingitud frustratsioonist”, millest kirjutab Elena Mannová, pole võõras ka meile. Slovakkide tuhandeaastasele orjapõlvele vastame meie seitsmesaja aastaga. Mõlemad oleme omanud läbi ajaloo kahte põlisvaenlast – kuigi meie sakslaste rolli etendavad

slovakkidel ungarlased ning sakslased on slovakkidel ülemvalitsejatena märksa positiivsema värvinguga, on eestlasedki oma ülemvalitsejatelt Idas “koiduaega” oodanud.

Lähiajaloo on meie mureks panna Lääne-Euroopat mõistma eestlaste valikuid Teises maailmasõjas. Mida aga peavad tegema slovakid, kelle esimene päris oma rahvusriik kujunes 1939. aastal Natsi-Saksamaa vasallina pärast Müncheneri leppeid? Väga piinlik, aga samas ka ütlemata armas lugu.

Esimeseks teadaolevaks riigiks tänapäeva Slovakkia alal oli 7. sajandil arvatavalt frangi päritolu valitseja Samo loodud lääneslaavi riik, mis hõlmas ka Böömi- ja Määrimaa ehk tänapäevase Tšehhi Vabariigi ala. 9. ja 10. sajandil kuulus Slovakkia Suur-Määri vürstiriigi koosseisu, mille hävitas vürst Árpádi juhitud ungarlaste sisetung 906. aastal. Siit algabki pikk “Ungari aeg” Slovakkia ajaloos. Slovakkide rahvuslik ärkamine sündis juba 18. sajandi lõpul. Kui Ungari ajaloos on 1848. aasta revolutsiooni mahasurumisele järgnenud aastakümned ühed tumedamad, siis slovakkidele pakkusid need just uusi võimalusi. Ja vastupidi: kui kaksikmonarhia rajamine 1867. aastal andis soodsad võimalused Ungari arengule, tõi madjariseerimine slovakkidele kaasa rahvusliku liikumise languse ja pessimismi. Austria-Ungari ja Saksamaa lüüasaamine Esimeses maailmasõjas ei toonud slovakkidele veel omariiklust. Sloveenia Rahvusnõukogu otsusel ühineti 1918. aastal tšehhidega Tšehhoslovakkia Vabariigiks. Slovakkide loodetud liitriigi asemel kujunes Tšehhoslovakkias tegelikult unitaariik, mis lõi kahe maailmasõja vahel pinna Slovakkia omariiklust taotlevate poliitiliste jõudude esiletõusuks. Pärast Müncheneri lepet kuulutas Slovakkia end 6. oktoobril 1938 autonoomseks ning Adolf Hitleri toetusel 14. märtsil 1939 iseseisvaks riigiks Saksamaa protektoraadi all. Järgmisel päeval tungisid juba suurema osa oma territooriumist kaotanud Tšehhoslovakkiasse Saksa väed ning Tšehhi aladest

moodustati Böömi-Määri protektoraat Suur-Saksamaa koosseisus. Slovakkia Vabariik, kelle eesotsas seisis presidendina 1930-ndate aastate autonoomialikumise liider Jozef Tiso, püsis kuni 1945. aasta kevadeni, mil Punaarmee Slovakkia vallutas. Slovakkia idapoolsed alad (Taga-Karpatia), mis olid jõutud Teise maailmasõja käigus juba liita Ungariga, võeti nüüd Nõukogude Liidu (Ukraina NSV) koosseisu. Taastatud Tšehhoslovakkias ei arvestanud kommunistid slovakkide rahvuslike huvidega. Olgu märgitud, et ka “inimnäolise sotsialismi” eestvedaja Alexander Dubček oli enne Tšehhoslovakkia kompartei etteotsa saamist Slovakkia kompartei esimene sekretär. Suuremat autonoomiat taotles Slovakkiale juba 1960-ndatel aastatel pärast 1969. aasta sündmusi uueks kompartei juhiks saanud Gustav Husák. Vähemasti vormiliselt Slovakkia autonoomiat suurendati. Sametrevolutsiooni käigus muudeti Tšehhoslovakkia 1990. aastal Tšehhi ja Slovaki Liitvabariigiks. Esimestel vabadel valimistel 1992. aasta juunis võitsid Slovakkias iseseisvusmeelsed poliitilised jõud, kes otsustasid Tšehhoslovakkias lahku lüüa. Rahumeelne eraldumine teostus ametlikult 1. jaanuarist 1993. 1. mail 2004 võeti Slovakkia Euroopa Ühenduse liikmeks.

Mati Laur

(1955)

Ajaloodoktor (2000), Tartu Ülikooli üldajaloo professor (2003), Akadeemilise Ajalooseltsi esimees. Peamised uurimisteemad: valgustatud absolutism, talurahva emantsipatsioon, moodsa ajalookirjutuse kujunemine ja areng.